

Şimdi ve Gelecek için Farkındalık Yaratacı Çevreci Belgesel Filmler

Awareness Raising Enviromental Documentary Films for the Present and the Future

Doç. Bilge KINAM*

DOI: 10.46641/medeniyetsanat.1193591

Araştırma Makalesi / Research Article

Öz

Birçok canlıya ev sahipliği yapan dünyamız, atmosferinde daha önce görülmemiş miktarda sera gazının artışı sonucu tüm canlıların yaşamını olumsuz etkileyen bir iklim krizi yaşamaktadır. Artan hava sıcaklıklarıyla eriyen buzullar, yükselen deniz seviyesi, doğal felaketler ve insan faaliyetleri, orantısız fosil bazlı enerji ve gıda tüketimi sonucu yıkıcı doğa katliamları ve biyolojik çeşitlilik kaybı giderek artış göstermektedir. Bilim insanları ekolojik döngüyü düzeltmek için önümüzdeki on yıl yapılacaklara dikkat çekmektedir. Toplumunu belirli bir amaç konusunda bilgilendirmek, bilinçlendirmek ya da yönlendirmek için kitle iletişim araçları arasında televizyon ve sinema önemli bir rol oynamaktadır. Bu araştırma, tüm canlılar için yaşanabilir ve adil bir dünyanın oluşabilmesi, yaşam çeşitliliğinin korunabilmesi için nitelikli ve öğretici bir görsel iletişim biçimi olarak belgesel filmler üzerinden farkındalık yaratmayı amaçlamıştır. Araştırma, Sanayi Devrimi ile başlayan endüstrileşme sürecinin etkilerini “Geçmiş” başlığı altında, yaşadığımız çevresel sorunların ve buna bağlı gelişen toplumsal problemlerin belgesel filmler üzerinden irdelendiği bölüm olan “Şimdi” ve yaşanabilir yarınlar için yapılması gereken önlemlerin anlatıldığı “Gelecek” başlığı altında incelemektedir. Seçilen belgesel filmler, fosil ve endüstriyel atıkların çevreye ve tüm canlılara olan olumsuz etkilerini, tüketim odaklı hızlı gelişen endüstrinin yarattığı adil olmayan çalışma koşullarını ve bu bağlamda yaşanan insanlık dramlarını, sosyal adalet ve sürdürülebilir çözüm önerilerini kapsamaktadır. Görsel iletişim yoluyla yaratılabilecek farkındalık düzeyi ve sonuçları; tekstilden elektroniğe, topraktan okyanuslara kadar farklı çevresel içerikler kapsamında incelenen belgeseller, söylem analizleri ve zengin bir alan yazın taramasıyla ortaya koyulmuştur. Bu araştırmada, çevresel odaklı belgesellerin gösterimleri yaygınlaştıkça insanların var olan alışkanlıklarının ve davranışlarının olumlu yönde değişeceğine inanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Sürdürülebilirlik, İklim Krizi, Farkındalık Oluşturan Belgeseller, Sosyal Sorumluluk, Sosyal Adalet*

Abstract

Our planet which hosts numerous creatures is going through a climate crisis as a result of greenhouse gas accumulation leading to a negative effect on the lives of all living beings. Melting glaciers due to increasing air temperatures, rising sea levels, natural disasters and human activities along with nonproportional fossil-based energy and food consumption all lead to devastating nature massacres and an increase in the loss of biological variety. Scientists emphasize the importance of actions to be taken during the next decade in order to correct the ecological cycle. Among the mass media, television and cinema undertake a significant role in informing, raising the awareness or directing the society towards a specific goal. This research aims to raise the awareness about the creation of a livable and fair world, preservation of diversity of life through documentary films as a deductive and informative visual communication form. The research investigates the effects of the industrial process which initiated with the industrial revolution under the topic of ‘Past’, environmental problems of the present time and corresponding social issues addressed over documentary films under the topic of ‘Present’ and precautions to

* Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Görsel İletişim Tasarımı Bölümü, bkinam@ogu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2516-3186.

be acquired with the intention of forming a livable future under the topic of 'Future'. The selected documentary films comprise the unfavourable impacts of fossil and industrial waste on the environment and all living beings, the unfair working conditions caused by the consumption of rapid developing industry and in this regard the emerging humanity dramas, social justice and sustainable solution proposals. Documentaries examined within the context of varying environmental contents from textile to electronics, from earth to oceans were presented with discourse analysis and a substantial literature review. This research assumes that the existing attitude and habits of human beings will be diverted in a positive direction as the presentation of environmentally focused documentaries become prevalent.

Keywords: *Sustainability, Climate Crisis, Awareness-raising Documentaries, Social Responsibility, Social Justice*

Giriş

1. Geçmiş

Endüstriyel Devrim geçmişte tüketim çılgınlığının tohumlarının atıldığı bir milad olarak nitelendirilebilir. Endüstri Devrimi'nin sosyal, ahlaksal ve sanatsal karmaşasına karşı 19. yüzyıl sonlarında İngiltere'de Arts and Craft olarak bilinen Sanatlar ve El Sanatları Tasarım Hareketi ortaya çıkmıştır. Arts and Craft, Viktorya döneminin ucuz ve estetikten yoksun seri üretim nesnelere niteliksizliğine başkaldıran bir harekettir. William Morris ve John Ruskin önderliğinde el sanatlarını yeniden canlandırma çağrısı ile; estetik duyarlılıkta doğadan ilham alınan organik formlara, bitki ve hayvan desenlerine ve Orta Çağ'ın form anlayışına yönelmişlerdir. Viyana Tasarım Araştırma Enstitüsü'nün "Tasarım Devrimi İçin Araçlar" adlı kitabı William Morris'i ilk tasarım devrimcisi olarak tanımlamaktadır. Orta Çağ'dan esinlendiği motifleri bilim kurgu romanlarında düşlediği geleceği anlatmak için kullanmıştır. Morris, Endüstriyel Devrim'in başlangıcında dünya pazarı problemini eleştirmiştir. Bilimkurgu romanlarında Endüstriyel Devrim'in çöküşünü ve toplumun bir kez daha üretim, yaratıcılık ve kendi kaderini tayin etme biçimleriyle karakterize etmiştir. Morris "News from Nowhere" (Hiçbir Yerden Haberler) başlıklı romanında havayı kirletmeyen fabrikalar ve paraya ihtiyaç duyulmayan tatil gibi bir yaşam tarzının olduğu ve muhteşem ürün ve hizmetlerin mümkün olduğu bir ideal gelecek dünyası kurgulamıştır. Ernst Friedrich Schumacher ise; "Small is Beautiful" (Küçük Güzeldir) adlı kitabında aynı ismi verdiği "küçük güzeldir" sloganıyla çağın megalomanisine ve küreselleşme fantezilerine meydan okumuştur. Schumacher, herkesin erişebileceği, uygun maliyetli ve küçük ölçekte uygulanabilir ve insanın yaratıcılık ihtiyacını karşılayan yöntem ve ekipmanların üretilmesi için teknolojik bir devrim çağrısında bulunmuştur (Gruendl H., Kellhammer M., Nagele C., 2014: 35).

Tarihte birçok filozof, düşünür, sanatçı ve tasarımcı Sanayi Devrimi'nin etkilerini tartışmış ve irdelemiştir. Sanayi Devrimi'yle kaybolmaya başlayan insan ve doğa arasındaki ilişki, 1789 Fransız Devrimi sonrası Romantizm'de incelenmiştir. Gül (2013), doğa ile insan arasındaki ilişkinin 16. ve 17. yüzyılda Bacon ve Descartes'in doğanın akıl yoluyla tasarlandığı ve dönüştürüldüğü Romantizm'le ilişkilendirir. Avrupa'da sanatı, felsefeyi, edebiyatı ve müziği etkileyen entelektüel bir akım olan Romantizm; insan, doğa ve duyguları odak noktasına koyarak doğayı kavramada yeni açılımlar yaratmıştır.

Rasyonelist düşünceleri ile Fransız Devrimi'ni ve Romantizm'i etkileyen doğal hukuk kuramcısı Jean-Jacques Rousseau'nun; "Yaratıcı'nın elinden çıkan her şey iyidir, her şey insanların elinde bozulur" sözleri, medeniyet olarak tabir edilen modern uygarlıklarda eşitliğin yok olması olarak açıklanır. Rousseau, doğadaki insanların eşit olduğunu, savaş veya mücadeleye ihtiyaç bulunmadığını ileri sürmüştür. Zamanla uygar toplumlarda sınıflandırmalar olmuş, savaş ve mücadele başlamıştır (URL 1).

Bu mücadele dünyada sosyal, ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasi boyutta Endüstri Devrimi ile beraber yeni bir değişim sürecini başlatmıştır. Demir ve kömür gibi enerji kaynaklarının üretim ve ulaşım için kullanılmaya başlaması seri üretimin maliyet fiyatlarını düşürmüş, kıtalar arası ticaretin oluşmasına ve yaygınlaşmasına neden olmuştur. Sanayileşme ile beraber karbon salınımı artmış ve iklimsel değişim sıcaklıkları oluşmaya başlamıştır. 1800'lerin sonunda patlayan sanayi yepyeni kirleticileri havaya karıştırmıştır. Isıyı Dünya atmosferinin içine hapseden karbondioksit ve sera gazları katlanarak artmıştır. Yapılan araştırmalar, 2011'deki karbondioksit salınımının 1850'ye göre 150 kat daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır.

Sanayi Devrimi'nin ekolojik bozulmanın tetikleyicisi olmasının yanında toplumsal sorunların da kaynağı olduğu söylenebilir. Özellikle endüstrileşmeyle beraber toplumsal sınıflar arasındaki uçurumlar oluşmaya başlamıştır. Tulu ve Özkiraz'a göre (2008); Endüstri Devrimi'yle yaşanan toplumsal gelişme ve değişimler, geniş bir işçi sınıfını ortaya çıkartmış; yeni yaşam ve çalışma koşulları yaratmış, kentlerdeki nüfusunun hızla artmasına, erkek, kadın ve çocuk işçiler için zor, ağır ve hızlı yıpratıcı çalışma koşullarının oluşmasına neden olmuştur.

Tarım toplumundan endüstri toplumuna geçişin itici gücü olan Endüstri Devrimi'yle kentler büyümüş, nüfusun kalabalıklaşmasıyla gecekondu ve çarpık kentleşme meydana gelmiştir. Kentlerdeki kontrolsüz artan nüfusu doyurabilmek için kaynaklar orantısız bir biçimde tüketilmeye başlanmıştır. Tüketimin artmasının temel ve başlıca nedeni, Hitler döneminde yaşanan soykırımda kullanılan zehirli gazların, Amerikalı kimya şirketleri tarafından keşfedilerek tarımda toprak verimliliğini artırmak için kullanılmak üzere Amerikan çiftliklerine sunulması olmuştur. Bir zamanlar milyonlarca insanın hayatını sonlandıran bu kimyasalların toprakta zararlı haşereleri ortadan kaldırmak için kullanılmaya başlanması, tarımda geri dönüşü olmayan bir yıkım sürecini başlatmıştır. Gıda üretimini artıracakı düşünülen sentetik azotlu gübre ve tarım ilacı olarak bilinen pestisit, endüstriyel tarımın vazgeçilmez bileşeni olmuştur. Pestisit sadece gıda sektöründe değil, pamuk tarlaları yoluyla tekstil üretim sektöründe de yükselişi sağlıyor olsa da sağlık sorunlarına, hatta ölümlere neden olmaktadır. Kaynakların hızlıca hazır ve ucuz iş gücüyle fabrikalarda seri üretimlerle dönüşen yeni nesnelere tüm dünyaya yayılırken sermaye sahipleri zenginleşmiştir. Küresel pazar geliştikçe daha ucuz iş gücü ve ham madde kaynak arayışı, gelişmekte olan ya da üçüncü dünya ülkesi olarak nitelendirilen Hindistan, Bangladeş gibi ülkelere kaymıştır.

Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO) (URL 2), atmosferdeki karbondioksit oranının sanayileşmeden önceki döneme (1750 yılına) kıyasla %46 oranında arttığını ileri sürmüştür. Metan gazının oranı ise milyarda 1859 birime yükselmiş ve sanayileşme öncesi döneme göre, %257'lik bir artışa tekabül etmiştir. Hükümetlerarası İklim Değişikliği

Paneli'ne (IPCC) (URL 3) göre karbondioksit oranındaki artışın nedeni, başta fosil yakıt kullanımı olmak üzere, ormanların yok edilmesi ve arazilerin yanlış kullanımından kaynaklanmaktadır.

2. Şimdi

“Değişim bugün başlamalı”
Greta Thunberg

Hava, toprak ve su çok kirlendi. İçilebilir temiz su kaynakları giderek azalıyor ve herkesin temiz suya hala erişimi yok. 1940'lardan itibaren artan rekor sıcaklıklar tüm canlıları olumsuz etkiliyor ve biyo çeşitlilik azaldı. Orman yangınları, sel, hortum gibi yıkıcı felaketler, buzulların erimesi, deniz seviyelerindeki artış, okyanuslarda plastik kıtaların oluşması çağımızın hayati sorunlarını oluşturuyor. Kasırgaların, büyük yangınların ve doğal afetlerin sıklıkla yaşandığı bir çağda insan kaynaklı faaliyetler iklimlerin döngüsünü değiştirdi. Akıl almaz hava olayları yaşamları ve şehirleri yok etmekte.

Kaufman (2017: 16), Sirbistan'ın Odzaci kasabasında 2005 yılında görülen on binlerce kurbağayı içine alan su hortumunun, 2011'de Joplin Missouri'yi 1,6 km çaplı, hızı 320 km geçen hortumun yarattığı yıkımın, 2013'de Hindistan'ın kıyı eyaleti Kerala'yı kan rengine dönüştüren kıpkırmızı yağmurların, 2014 yılında Portekiz'de France de Xira üzerinde görülen böceklerden oluşan hortumun ve 2010'da Güney Dakota'ya yağın bir kilogram ağırlığındaki dolu tanelerinin normal sayılan hava olayları olarak gerçekleştiğini ileri sürmüştür. 2021 yılından itibaren Marmara Denizi'nin üstü ve derinlerini, halk arasında “deniz salyası” olarak bilinen müsilajın kaplaması olağanüstü olaylardan bir başkasıdır. Bu çevre felaketinin birincil sebebinin uzmanlar, denizlere dökülen atıklar olduğu ileri sürüyor. Marmara Çevresel İzleme Projesi yürütücüsü, hidrobiyolog Levent Artüz, Marmara müsilajının zincir olayların sonucu olduğunu ve görülenin bir cesedin çürümesi olduğunu ileri sürmüştür (URL 4). WWF'nin 2020 yılı Yaşayan Gezegen raporunda, nüfus artışındaki yükselişle beraber, küresel ticaret ve tüketimin artışının doğanın yıkımını ve bozulmasını hızlandırdığını ileri sürmektedir. Doğal kaynaklar benzeri görülmemiş bir hızla tüketilmektedir. İnsanoğlunun gıda ve enerji üretme ve tüketme biçimi ve mevcut ekonomik modelimizin çevreye karşı bariz ihmalkârlığı nedeniyle, doğal dünya yok olma sınırlarına dayanmıştır. 1970'ten 2016'ya kadar canlı türlerinin (memeli, kuş, sürüngen ve balık) popülasyonlarının ortalama %68'inin azaldığını ileri sürmektedir. Bunun yanında yaban hayvanlarının ticareti de popülasyonun azalmasında önemli nedenler arasında gösterilmektedir (URL 5).

Günümüz toplumu bu hazır nesnelere, teknolojik aletler ile öyle bütünleştirildi ki, onlarsız hayatın anlamsız olduğuna inandırıldık. Bu ürünlere sahip olabilmek için sistemin modern köleleri haline dönüştürüldük. Gelen talepler doğrultusunda grafik tasarımcılar, reklamcılar ve pazarlamacılar bu nesnelere bizleri bağımlı ve ihtiyaçlı hale getirmeyi başarmıştır. Reklamcılar bu seri üretim nesnelere ile hayatlarımızı daha pratik hale getirmeyi, kolaylaştırmayı ve hatta daha mutlu olabilmeyi vadetti. Televizyonlar, giysiler, kozmetik ürünler, şampuanlar, losyonlar-parfümler, arabalar, mobil akıllı telefonlar, koltuk takımları, bilgisayarlar, yazıcılar, hazır donmuş gıdalar ve plastik tabaklar ve çatallar vs.

bir süreliğine hepimize daha önce yaşanmamış büyük bir haz yaşattı. Serbest piyasa ekonomisi, rekabet ortamı durmaksızın daha üst modellerin üretilmesi doyumsuzluğu getirdi, zenginlerin cepleri doldu taşıdı. Kaynak ve iş gücü sömürsünün ivmesi görülmemiş bir biçimde arttı. Durmaksızın robot gibi ya da zorla kaçak çalıştırılan çocuk, kadın, genç, yaşlı işçi kitlesi yok pahasına hayatlarını sömürü düzenine adadılar. Makineler ve hazır nesnelere pratikleşmiş gibi görünen hayatlarımızda daha fazla insan giderek kötüleşen yaşam koşullarından, çevresel sorunlardan dolayı endişeli, güvensiz, umutsuz ve üzgün.

Tüm dünyayı etkileyen Covid-19 Pandemisi sonucu 2021’de yaşanan ekonomik kriz ile intihar vakalarında artışlar görülmüş, kaygı bozuklukları antidepresan kullanımını artmıştır. Sağlık Bakanı Mehmet Müezzinoğlu’nun antidepresan ilaç kullanımının yüzde 56 oranında arttığını, Psikiyatrist Dr. Gülseren Budayıcıoğlu antidepresan kullanımındaki artışın metropol yaşam koşulları, yalnızlık, rekabet ve stres gibi faktörlerin etkilediğini ileri sürmüştür (URL 6). Bununla beraber dünyada görülmemiş düzeyde şiddet içeren eylemler artmış görülmektedir. Bu konu farklı bir araştırma konusu olsa da şiddetin tüm dünyayı sarmasının altında sosyo-ekonomik ve psikososyal faktörlerin etkisinin olduğu bilinmektedir. Medical Park Hastanesi’nin şiddet ve şiddete eğilim adlı sağlık bülteninde psikososyal faktörlerinden birinin çevresel faktörlerin (hava durumunun kişide rahatsızlık yaratacak düzeyde sıcak olması gibi) şiddet üzerinde etkili olduğunu ileri sürmüştür. Sosyoekonomik faktörler arasında ise ekonomik eşitsizlik, yoksulluk gibi faktörlerin şiddetle ilişkili olduğu ortaya koyulmuştur (URL 7). Sosyo ekonomik faktörlerle beraber insanoğlunun zamanla doğadan uzaklaşması, metropollerdeki zorlu yaşam mücadelesi çeşitli psikolojik ve psikiyatrik sorunların ortaya çıkmasına ve şiddetin artmasına neden olmuştur. Birçok psikolog tedavi amaçlı insanın kendi gücünü kazanabilmesi, ruh sağlığını koruyabilmesi ve özüne dönebilmesi için doğayla bağlantı kurması gerekliliğini işaret etmektedir.

İklim krizi sadece küresel çevre felaketlerine değil ekolojik döngünün bozulmasına, salgınlara, ülkeler arası savaşlara, içsel çatışmalara, milyonlarca insanın vatanlarından zorunlu göç etmelerine ve şimdiden yok olan milyonlarca canlının yaşamına mal olmaktadır. Teknolojinin ve sağlık hizmetlerinin ivmesinin yükselmesine rağmen hastalıkların giderek çoğalmakta ve hastalıklar yaygınlaşmaktadır. Bilginin rahatlıkla ulaşılabilir olduğu bugünlerde gelir adaletsizlikleri ve ekonomik krizle yoksullaşma ile sosyal ve ekonomik bir dengesizlik bulunmaktadır.

3. Çevresel Belgesel Yapımlar

Bu araştırmada, tüm canlılar için yaşanabilir ve adil bir dünyanın oluşturulabilmesi ve yaşam çeşitliliğinin korunabilmesi için yapılmış nitelikli, öğretici ve toplumu aydınlatan belgeseller incelenmiş; küresel ısınmadan gıda sektörüne, plastik atıklardan tekstil sektörüne kadar adil olmayan ticarete ve gelir adaletsizliğine kadar geniş bir yelpazedeki çevreci belgeseller örnek gösterilmiştir. Kullandığımız teknolojik ürünlerden giydiğimiz tekstil ürünlerine, tükettiğimiz deniz ürünlerinden çiftlik hayvanlarına (et tüketimi), seyahat etmek için kullandığımız ulaşım araçlarından ısınmak ya da serinlemek için tükettiğimiz enerji kaynaklarından insanoğlu sorumludur. Bu belgeseller arasında “Bizim

Gezegemimiz” (Our Planet) ve Bir Garip Kaya (One Strange Rock) adlı bir seri diziden oluşan yapımlar ve “Tufandan Önce” (Before the Flood), “Uygunsuz Gerçek” (An Inconvenient Truth), “Plastik Okyanus” (Plastic Ocean) “Sürdürülebilir” (Sustainable), “Gerçek Bedel” (The True Cost) “Yarın” (Demain) ve “2040” adlı uzun metrajlı belgesel filmler yer almaktadır (URL 8). Bunların yanında çevre farkındalığı yaratacak “Sessiz Yaz: Böcekler Neden Ölüyor?” (The Silent Summer: Why Are Insects Dying?), “David Attenborough: Gezegemimizden Bir Yaşam” (David Attenborough: A Life on Our Planet), “Daha Basit Bir Yol: Bir Fırsat Olarak Kriz” (A Simpler Way: Crisis as Opportunity), “Dünyayı Nasıl Değiştiririz” (How To Change The World) adlı belgeseller bulunmaktadır. İnternet üzerinden milyarlarca insana farklı içerikli yapımlarıyla hitap eden Netflix’te çevre odaklı özgün orjinal yapımları bulunmaktadır. Bunlar arasında “Kiss The Ground” (Onarıcı Tarım), “Chasing Coral” (Mercan Peşinde), “Cowspiracy” (Sürdürülebilirliğin Sırrı), “Seaspiracy” (Denizlerdeki Komplo), “Mission Blue” (Mavi Misyon), “Minimalism” (Minimalizm), “Brave Blue World” (Cesur Mavi Dünya: Küresel Su Krizini Çözmek) ve “Rotten” Gıda Suçları, “My Octopus Teacher” (Ahtopattan öğrendiklerim) gibi doğa ve ekoloji temelli belgeseller bulunmaktadır. 2020’den itibaren çevrimiçi gerçekleşen Sürdürülebilir Yaşam Film Festivali’nde 2021’de “NanoDünya: Doğanın Görünmez Güçleri” (Nanoworld: The Key to Our Survival), “Değişimin Tohumları” (Seeding Change), “Güç Biziz” (We The Power), “Çare” (Remedy) ve “Çözüm” (Solutions) adlı çevre belgeselleri sürdürülebilir çözümler önermiştir.

Youmatter’in izlenmesi önerilen listesinde yer alan “Sürdürülebilir” (Sustainable) adlı belgesel CO² emisyonlarının yaklaşık %30’unun, dünyadaki yapay arazilerin büyük çoğunluğu ve her yıl kullanılan büyük miktarda girdi ile tarım, ekolojik sorunların merkezinde yer aldığını irdelemektedir. Yiyecek üretmenin ve beslenmenin daha iyi yollarını inceleyen yapım, toprağın nasıl canlandırıldığı ve çiftçiliğe nasıl yeni bir anlam verilebileceğini, daha etik ve daha az kirletici hale getirebilmeyi sorgulamaktadır.

Küresel ısınmanın ve iklim değişikliğinin yarattığı tehlikeler konusunda farkındalık yaratan belgeseller arasında 2006 yapımı “Uygunsuz Gerçek” adlı belgeseli Clinton dönemi ABD Eski Başkan yardımcısı Al Gore’un sunması, krizin ciddiyetini ortaya koymaktadır. Uygunsuz Gerçek filminin yönetmeni ve senaristi Davis Guggenheim, istatistikî verilerle dayandıran bilimsel verilerle iklim değişimlerinin gezegen için küresel bir tehdit olduğunu anlatmaktadır. İlk belgeselin ardından on yıl sonra 2017 yapımı “Uygunsuz Gerçek 2: Gerçeğin Gücü” (An Inconvenient Sequel: Truth to Power), iklim krizinde takip sürecini, yapılan mücadeleleri uluslararası iklim politikaları ve enerji devrimini ortaya koymaktadır. Pandve (2008) dünyadaki en etkili ve popüler medyalardan biri olan film sektörünün küresel ısınma konusunda farkındalık yaratmaya katkıda bulunduğunu ileri sürmüştür. Okyanus ekosistemleri, bizim yeni anlamaya başladığımız şekillerde değişmektedir. İsveç’in asit yağmuru ve küresel ısınmaya karşı topyekûn saldırısı, “Temiz Hava İçin İşbirliği” (Cooperating for Clean Air) adlı belgeselde işlenmiştir. “Bir Zamanlar ve Gelecek Gezegen” (Once and Future Planet), küresel ısınmaya neyin sebep olduğuna dair farklı bakış açıları sunmaktadır. İnsan eylemlerinin neden olduğu çevresel krizler ve bunların gezegen üzerindeki etkilerini “11. Saat” (11th Hour) adlı yapım, insan faaliyetinin yeniden şekillendirilmesi yoluyla onarıcı eylem çağrısında bulunmaktadır.

Mobil cihazlardan, dizüstü bilgisayarlara ve birçok taşınabilir elektronik cihazlarına enerji sağlamak için şarj edilebilir pillerin bileşeni olan kobaltın %60'ını üretmesinden dolayı Demokratik Kongo Cumhuriyeti sömürünün, adaletsizliğin ve şiddetin merkezine dönüşmüş bir ülkedir. The Guardian gazetesi yazarı Gretchen Smail, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin, en yaygın olarak koltan, kalay, tungsten ve altın madenleri bakımından zengin olduğunu ileri sürmektedir. İşlendikten sonra bu mineraller, telefonlar, dizüstü bilgisayarlar, arabalar ve ev aletleri gibi tüketici ürünleri için Apple, Nintendo, Sharp, Nikon, Sony, Canon, Toshiba, Lenovo ve Samsung gibi dünya şirketlerine satılmaktadır. Bu paha biçilmez kaynaklara olan talep, sayısız milis grubunun mayınların kontrolü için rekabet etmesine yol açmıştır. Bu vekâlet savaşı, çevredeki bölgelerde kurbanların çoğu kadın ve kıza büyük bir vahşet yaratmıştır. Amerikan Halk Sağlığı Dergisi'nde yayınlanan bir araştırma, DRC'de her saat yaklaşık 48 kadının tecavüze uğradığı öne sürülmektedir. Panzi hastanesinde Dr. Mukwege, milislerin köylerini ele geçirmesi sonucu cinsel şiddete maruz kalan 40.000'den fazla kadına rekonstrüktif cerrahi tedavi yapmıştır (URL 9). 1996'dan beri Doğu Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı yarım milyondan fazla kadın ve kız çocuğu işkence edilerek aşağılanmış ve aileleri yok edilmiştir. Cinsel ve cinsiyete dayalı şiddet sebebiyle, hayatta kalan kadın ve kız çocuklarında genital lezyonlar, travmatik fistüller, kopmuş ve kırık uzuvlar, istenmeyen gebelikler ve HIV dâhil cinsel yolla bulaşan hastalıklar olduğu gözlenmiştir. Ayrıca hayatta kalanlar ve psikolojisi alt üst olan kadınlar ve kız çocukları, aileleri ve topluluklar tarafından dışlanmakta ve terk edilmektedir. Vajina Monologları'nın yazarı ve V-Day'in kurucusu Eve Ensler, Panzi Hastanesi'nden Dr. Denis Mukwege ve Kongolu kadınların hakları için çalışan aktivist Christine Schluer-Deschryver kadınların travmalarından kurtulabilecekleri sağlıklarına kavuşabilecekleri ve özgüven kazanabilecekleri, Bukavu'da yapımı 2009'da başlayan 2011 yılına kadar devam eden "Mutluluk Şehri" (City of Joy) adlı yerel bir rehabilitasyon merkezi kurmuşlardır (URL 10).

Görsel 1. City of Joy (Mutluluk Şehri), Madeleine Gavin, 2016 Belgesel film afişi, V-Day'in kurucusu aktivist Eve Ensler, Panzi Hastanesi'nden Dr. Denis Mukwege ve Kongolu kadın hakları için çalışan aktivist Christine Schluer-Deschryver'in kurduğu City of Joy merkezi.

Madeleine Gavin'in yönetmenliğini ve yazarlığını yaptığı "City of Joy" (Mutluluk Şehri) adlı belgesel, Kongo'nun doğu bölgesinde devam eden madencilik çatışmalarında şiddete, tecavüze maruz kalan Kongolu kadınların hayata kazandırılması için kurulmuş rehabilitasyon merkezinin öyküsüne tanıklık etmektedir. Mutluluk şehrinin kurucularından

Christine Schuler Deschryver'in The Guardian gazetesine verdiği söyleşide; Mutluluk Şehri'nde her şeyin aşkla ilgili olduğunu ileri sürmüştür. Mutluluk şehri, kadınların hayallerini gerçekleştirmelerine yardım eden, onları hayata kazandıran bir rehabilitasyon merkezidir. Misyonları, kadınların topluluklarına geri döndüklerinde, City of Joy'da öğrendikleri her şeyi yaymaları ve onların aktif bireyler olarak hayatın içinde olmalarıdır. V-day ile ortak çalışan City of Joy büyük bir kadın dayanışma ağı yaratmıştır. Altı ay süresince yatılı rehabilitasyon merkezi öz savunma haklarından grup terapilerine, İngilizce derslerden permakültür tarıma kadar çeşitli alanlarda eğitimler verilmektedir. Belgesel, sosyal hizmet görevlilerinin ve çeşitli gönüllü bireylerin terapi alan kadınların çocuklarına bakacak anneler kolektifinin daha mutlu bir yaşam için verdiği dayanışmayı anlatmaktadır (URL 11).

Dünyanın birçok kıtasında farklı ürünler için milyonlarca yaşam yok olmaktadır. Bunlardan bir tanesi de "True Cost" (Gerçek Bedel) adlı belgesel ile tekstil cehennemi olarak bilinen Bangladeş'te moda endüstrisinin insanlık sömürsünün ve çevresel tahribatın gerçek hikâyesidir. Gerçek Bedel, dünyaca ünlü giyim markalarının ucuz işgücü merkezi olan ve küresel pazarın hizmetçisi Bangladeş'te tekstil işçilerinin sağlıksız zor koşullarda çalıştırılmasını ve çevre felaketlerini ortaya koymaktadır. Belgeselin yönetmeni Andrew Morgan, hızlı modanın ve ucuza satın alınan giysilerin gerçek bedelini, aylık 10 dolara çalışan 40 milyon tekstil kölesinin yok olan yaşamlarını ve okyanuslara karışan kimyasal atıkların çevresel tahribatı üzerinden anlatmaktadır.

Görsel 2. Gerçek Bedel (True Cost) Belgesel filmi afişi ve görseli.

Catsoulis (2015) New York Times'da kaleme aldığı "Gerçek Maliyet Moda Pazarlıklarının Yüksek Fiyatını Araştırıyor" yazısında hızlı moda bağımlılığının sonuçlarını irdeleyen "Gerçek Bedel", kurumsal açgözlülüğe karşı çevresel refahın başka bir ifşası olduğunu ileri sürmektedir. Mide bulandırıcı bir sömürü portresi olarak nitelendirilen Gerçek Bedel, pazarlıkların bedelini kimin ödediğini öğrenmek için tedarik zincirinin dibine, Kamboçya ve Bangladeş'teki hazır giyim fabrikalarına ve Hindistan'ın pamuk tarlalarına dalmakta ve burada ekolojik ve sağlık felaketlerini de pestisit kullanımıyla ilişkisini göstermektedir. Gerçek Bedel, sendikalaşmaya kızan patronların dayaklarından, günde 3 doların altında bir gelirle geçinen konfeksiyon işçilerinin dramına tanıklık etmektedir (URL 12).

Tüket ve kullan at mantığını kucaklayan küreselleşme ekonomisi tekstilden gıdaya ve elektronikten endüstriyel ürünlere kadar insan ve doğal yaşamı olumsuz etkilemektedir. Çımrın'a göre (2009); başta refah seviyesini yükseltmeyi, demokratikleşmeyi ve özgürlüğü getireceğine inanılan küreselleşme eşitsizlik, yoksulluk, çevre kirliliği vb. felaketlere yol açmıştır. Küreselleşmeyi de harekete geçiren dinamikler arasında bulunan neo-liberal ekonomi, teknolojinin hızlı ilerlemesini kucaklayarak şehir yüzölçümü büyüklüğünde plastik, elektronik ve endüstriyel çöp atıklar bırakmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığının verilerine göre 2021 yılında 57,4 milyon ton elektronik atık (e-atık) Çin Seddi'nin ağırlığından daha fazla bir miktardır. Elektronik atıkların %20'sinden daha azının toplanıp geri dönüştürüldüğü tahmin edilmekte, geri dönüştürülmeyen her bir ton elektronik atığın iki tonluk bir karbon ayak izine sahip olduğunu ileri sürülmektedir (URL 13). Afrika Anglobesh'de elektronik cihazların değerli madenlerini ayıran çocuk ve gençler havaya salınan zehirli gazlardan hayatlarını kaybetmektedir. Kiraz ve Aydın (2017) gelişmiş ülkelerin e-atıklarının %50-80'i uluslararası ticarete uygun olmayan ve yasal olmayan işletmeler tarafından gelişmekte olan ülkelere ihraç edildiğini ve bu atıkların işçilere ve çevreye zarar verdiğini ileri sürmüştür.

Moda Devrimi'nin kurucu ortağı ve yaratıcı direktörü Orsola De Castro, Çin'de bir şaka olarak sezonun rengini nehrin rengine bakarak tahmin edebileceğini ileri sürmüştür (URL 14). Moda sektörünün çevresel sorunlarına odaklanan başka bir nitelikli yapım da "Mavi Nehir" (Blue River) adlı ödüllü bir belgeseldir. Bu belgeselin yapım sürecinin başında yapımcı Roger Williams, nehirlere ve okyanuslara olan ilgisiyle dünyanın su kaynakları hakkında eğitici bir film çekme kaygısı ile yola çıkmıştır. Araştırması sırasında, uydudan gelen bir fotoğrafta nehrin bir yatağında mavi ve siyah renkli bir leke onu ve ekibini etkilemiş ve bu filmi yapmaya yönlendirmiştir. Nehrin yakınındaki kot fabrikalarından gelen ağır kirleticilerin neden olduğu çevresel kirlenmeye tanık olan Williams, moda endüstrisini Mavi Nehir ile mercek altına almıştır. Belgesel, uluslararası nehir koruma uzmanı Mark Angelo'nun önderliğinde ve temiz su destekçisi Jason Priestley'in anlatımıyla dünyanın en kirlitici endüstrilerinden biri olan moda sektörünün nehirlere olan çevresel zararlarını, insanlık üzerindeki etkisini ve sürdürülebilir bir gelecek için umut veren çözümleri incelemektedir. Williams, mavi kotların dünya çapında ikonik bir ürün olması nedeniyle küresel bir hikâyeyi mavi kot pantolonla ilişkilendirmiştir. Williams moda sektörünün üretim merkezleri olan tabakhanelere ve fabrikalara kadar inerek çalışan insanlardan tekstil sektörünün karanlık gerçeklerinin hikâyesini anlatmıştır. Belgesel, dünyanın dört bir yanındaki moda şirketlerinin, hızlı giyimi en düşük fiyatlarla üretebilmek için çevresel kaygı duymadan yaptıkları her şeyi ortaya koymaktadır.

Görsel 3. Mavi Nehir (River Blue), Roger Williams, David McIlvrde, 2016.
Belgesel Film afişi ve filmde görseller.

Mavi Nehir, Bangladeş'te işçilerin tabakhane ve fabrikalarda yürek parçalayan kötü yaşam koşullarını, insanları hasta eden ve toplulukları yok eden su problemini de ortaya koymaktadır. Belgeselin sonuç bölümünde, dünya çapında çevresel bir reform hedefine ulaşmak için hükümet, markalar ve üreticiler ve tüketicilerin bir araya gelerek kalıcı çözümler araması gerekliliğine değinmektedir. Belgesel, doğayı korumak için yaptırımların ve yasaların çıkarılmasını ve işçilerin çalışma koşullarının iyileştirilmesi gerektiğini öne sürmektedir. Tüketicilerin de giysileri satın alırken onların nereden geldiğine, kimin yaptığına, markaların ilgili departmanlarına sosyal medya üzerinden ulaşarak sorgulamasını önermektedir. Williams, Classe Milano'ya verdiği bir röportajda Mavi Nehir'den sonra moda sektöründe sürdürülebilir odaklı insanların sayısının arttığına ve çevre konusunda farkındalığın yükseldiğine ve 5-10 yıl içinde giyim sektöründe önemli olumlu yönde değişimlerin olacağına değinmiştir (URL 15).

Gezegemizin kaynakları sonsuz değildir. Yaşam için en temel gereksinim olan temiz su kaynakları çevresel felaketler nedeniyle giderek azalmakta ve yok olmaktadır. Su, yaşam için en önemli kaynaktır. Su yollarına salınan zehirli kimyasal ve plastik atıklar ve aşırı avlanma ekolojik döngüyü bozmuştur. Başta yaşamı pratik hale getirmek amacıyla 1940'lerden bugüne kadar üretilen plastik, büyük bir çevre sorunu haline gelmiştir. Kullan-at pratik tabaklar, çatal ve bıçak takımları, alışveriş poşetleri, içecek şişeleri, akıllı telefon kılıfları, traş bıçakları, diş fırçaları, yüz yıkama jelleri ve on binlerce endüstriyel tüketim nesnesi ve hatta giysilerimiz, yediklerimiz, kısacası hayatımız plastikle kuşatılmış durumdadır. Plastiğin, dayanıklı ve ucuz olmasından dolayı tüm dünyada yaygın olarak her endüstride sıklıkla kullanılmaktadır. Ucuza mal edilen plastik atıklar, rüzgâr ve yağmur yoluyla denizlere taşınmasından dolayı dev plastik atık adaları meydana gelmiştir.

Okyanuslardaki plastik kirliliğinin ölümcül sonuçlarını ortaya koyan "Plastik Okyanus", farkındalık kazandırıcı önemli belgesel yapımlardan bir tanesidir. Çöplerle dolu bir dünyayı gösteren Plastik Okyanus belgeselinin yönetmeni Craig Leeson plastiğin, özellikle de deniz yaşamına neden olduğu yıkıcı etkileri derinlemesine araştırmıştır. Leeson verdiği bir raportajda, bozulmamış olduğu düşünülen Güney Pasifik'ten Antartika'nın alt bölgelerine kadar her yerde plastik çöplerin vahşi yaşamı ve insan sağlığını tehdit ettiğini ileri sürmüştür. Belgesel film, çok sayıda deniz canlılarının ve deniz kuşlarının suyun üzerinde yüzen plastiği yiyecek sanarak yemesinin sindirim yollarını

tıkamasıyla yok olan yaşamlara tanıklık etmektedir. Howe Adası'nda deniz biyoloğu ile yapılan çekimlerde düzinelerce deniz kuşunun yemek sanarak yuttuğu plastikleri sindirememesi yüzünden hayatını kaybeden canlılar arasında bir kuşun midesinde 234 parça plastik parça bulunmuştur. Çok dayanıklı bir malzeme olan plastik, kimyasal olarak ayrışmamakta ve yok olmamakta, sadece zamanla mikroplastik adı verilen küçük parçalara ayrılmaktadır. Bu mikroplastikler, serbest yüzen toksinler ve kimyasallar için bir süngerdir. Mikroplastikler planktonlar tarafından yenirler okyanus besin zincirinde yukarı doğru ilerleyerek sofralarımıza kadar gelmektedirler (URL 16).

Görsel 4. Plastik Okyanus (A Plastic Ocean), Craig Leeson, 2016. Belgesel film afişi, filmden görseller.

Besin zincirinde sofralarımıza kadar gelen deniz ürünlerinde bulunan mikroplastiklerin kanser, bağışıklık sistemi sorunları ve hatta çocukluk gelişim sorunları dâhil olmak üzere birçok sağlık sorununa neden olmaktadır (URL 17). Okyanuslarda devasa plastik adaların ve canlı yaşamın yok olmasının başka bir nedeni de denizcilikte kullanılan olta gibi balıkçılık malzemelerinin denizlere ve okyanuslara atılmasıdır. Okyanuslardaki ekolojik sorunların nedenlerini, yasadışı avlanmanın etkilerini, sürdürülebilir balıkçılığın arka perdesini Netflix yapımı “Denizlerdeki Komplo” (Seaspiracy) adlı belgesel ortaya koymaktadır. Belgesel, sürdürülebilir balıkçılık endüstrisinin bilinmeyen karanlık tarafına ışık tutmaktadır. Ali Tabrizi'nin yönetmenliğini ve sunuculuğunu yaptığı belgesel, Asya ülkeleri kıyılarında yasadışı yunus, balina ve köpek balığı avcılığında sürdürülebilir balık çiftliklerine gemilerde zorla ve köle olarak çalıştırılan insanların dramına tanıklık etmektedir. Belgesel, Japonya'da Taiji'de her sene 700 balina ve yunusun katledildiğini, okyanusların ekosistemini dengeleyen köpekbalıklarının Çin'e gönderilen yüzgeçleri için on binlerce köpekbalığının yasadışı yollarla avlanıldığını ve milyar dolarlık kirliliği bir endüstriyi anlatmaktadır (URL 18).

The Guardian gazetesindeki bir habere göre, bazı kurumlar tarafından belgesel, yanlış beyanlarda bulunmakla da suçlanmıştır. Tabrizi'nin gizli kamerası ile çektiği görüntü kayıtları sürdürülebilir balıkçılığın güvenilirliğini de sorgulamaktadır (URL 19).

Görsel 5. Denizlerdeki Komplö (Seaspiracy), Ali Tabrizi, 2021. Belgesel film afişi, filmden görseller.

Küresel ticari balıkçılığın denizlere ödediği gerçek bedeli ortaya koyan belgeselde okyanusların ekosistemdeki oynadığı önemli rol sayısal verilerle ortaya koyulmuştur. Örnek olarak okyanusların amazon ormanlarından 4 kat fazla karbondioksiti emdiğini, balinaların fitoplanktonların üremesini sağlayarak oksijen üretmeye yardımcı olduklarına değinilmiştir. Belgesel, okyanuslarımızda 150 milyon ton plastiğin yüzdüğünü, her dakika bir çöp kamyonun eşdeğeri bir çöp atığın denizlere döküldüğünü, dünyada en çok plastik atığın Hawaii ve California'nın ortasındaki Büyük Pasifik Okyanusu'nda bulunduğunu ileri sürmektedir (URL 20).

İnsanlık sömürsü ve yok olan yaşamlar sadece küresel balıkçılık sektöründe değil tekstil, gıda ve elektronik endüstrisinde de bulunmaktadır. Çin'de teknolojik devlerin tedarikçi fabrikalarında bir robot gibi durmaksızın uzun saatlerce çok düşük ücretlere çalıştırılan işçilerin dramını ve küresel elektronik endüstrisinin şok edici çevresel etkilerini Sue Williams'in yönetmenliğini üstlendiği "Ölümcül Tasarım" adlı yapım (Death by Design) ortaya koymaktadır. Belgesel, teknoloji firmalarının tedarikçi fabrikalarında güvenli olmayan koşullarda çalışan Çinli işçilerin çalışma şartlarından, kirlenen yer altı su kaynaklarına ve bu konuda bilinç yaratmaya çalışan aktivistlere ve sürdürülebilir teknolojik ürünler yaratan tutkulu girişimcilerin hikâyelerine kadar geniş bir yelpazede elektronik endüstrisini mercek altına almıştır. Bu devasa elektronik ve teknolojik hizmetin karanlık yüzünü keşfeden Ölümcül Tasarım, Çin'deki son derece gizli elektronik fabrikalarında çalışan işçilerin intihar vakalarından Silikon Vadisi'nin yüksek teknoloji laboratuvarlarından yayılan zehirden kanser olan ailelerin yaşamlarına tanıklık etmektedir (URL 21). Belgesel, dijital yaşam tarzımızın ekolojik bozulmanın ve insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini sorgulamaktadır.

Görsel 6. Ölümcül Tasarım (Death by Design), Sue Williams, 2016. Belgesel film afişi, filmden görseller.

Dijital devrimimizin etkisini keşfetmek için bu filmi yapmaya başladığını öne süren Williams “dijital bağımlılığımızın” maliyetini, endüstrilerin yıllardır saklamaya çalıştığı bir sırlar dünyasını aralamaktadır. Ölümcül Tasarım, elektronik endüstrinin yaşamlara verdiği zararı ve üretimde kullanılan kimyasalların etkilerini göstermektedir. Sue Williams, elektronik cihazları üreten fabrikalarından salınan atıkların Çin’de yer altı sularını kirletmeleri sonucu lenfomadan ve meme kanseri hastalığına yakalanarak binlerce ifade edilen ölüm sayılarını belgeselde cesurca deşifre etmiştir. Çin Halk ve Çevre İşleri Enstitüsü’nden Ma Jun, elektronik kirliliğinin tüm sonuçları arasında en büyük etkinin halk sağlığı üzerinde olduğu; yeterli güvenli içme suyuna erişimi olmayan yaklaşık 300 milyon insanın bulunduğunu ve Çin’in yeraltı suyunun %60’ından fazlasının insan teması için uygun olmadığı ileri sürülmüştür. Küresel elektronik endüstrisinin yöneticilerinden biri olan Kaliforniya’nın Silikon Vadisi Toxics Coalition’ın Kurucusu Ted Smith, işçilerin koruyucu beyaz kıyafetlerinin hiçbir zaman işçileri korumak için tasarlanmadığını, her zaman ürünün kendisini korumak için tasarlandığını ortaya koymaktadır.

Çevre Profesörü Darrin Magee’e göre; ABD’de her yıl üretilen 3 milyon tondan fazla elektronik atığın muhtemelen %15’i geri dönüştürülmektedir. Plastik atıklar gibi elektronik atıklar da çevreye ölümcül zararlar vermektedir. Bu atıkları ayrıştıran insanlar da zehirli dumanları teneffüs ederek hayatlarını riske atmaktadır. Bilim adamları, Çin’in ekilebilir topraklarının %20’sinin zehirli ağır metallere kirlendiğini tahmin etmektedir. Ölümcül tasarım belgeseli, insanların yaşamını kolaylaştırmak için tasarlanan elektronik cihazları üreten işçilerin hayatlarının üretilen cihazlardan daha değersiz olduğunu gözler önüne sermektedir. Çinli işçilerin bazılarında takılan gizli kameralar, aralıksız, uzun süren çalışma saatlerinden uykusuz kalmaları ve patronların baskıları yüzünden intihar ettiklerini tespit etmiştir. Tüm bunların yanında en vahim tablo ise iş yeri güvenlik standartlarının olmayışı ile yaşanan kimyasal patlamalarda yaralanmalar meydana geldiğinde ürünün insandan daha önemli tutulmasıdır (URL 22). Şu anda yaşanan dehşet boyutlardaki çevresel felaketlere ve insanlık dramına rağmen küresel pazar endüstrisi daha çok üretmek için kaynakları orantısız şekilde sömürmekte, kirlenmekte ve insanları durmaksızın tüketmeye yönlendirmektedir.

Küresel Tekstil, elektronikten sonra gıda endüstrisinin gerçeklerini gösteren bu araştırma kapsamında incelenen belgeseller arasında Sürdürülebilirliğin Sırrı (Cowspiracy, The

Sustainability Secret) ve Onarıcı Tarım (Kiss The Ground) adlı yapımlar gıda tüketimine çevresel bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Worldometer'in verilerine göre 2021 yılı itibarıyla dünyamızda 7,9 milyar insan yaşamaktadır. 14 Kasım 2021 tarihinde 17.48 itibarı ile dünyada 856.261.474 oranında aç insan, 1.718.749.875 aşırı kilolu insan, 795.962.646 obez insan bulunmakta ve her saniye bu sayılar artmaktadır (URL 23). Theworldcounts.com sitesinin verilerine göre 2021 yılının 14 Kasım Pazar günü 18.05 itibarıyla açlıktan ölen insan sayısı 7,835,035'dir. Her sene 9 milyon insan açlıktan ve açlığa bağlı hastalıktan ölmektedir. 822 milyon insan yetersiz beslendiği ileri sürülmektedir. Yetersiz beslenme ve açlık sebebiyle yılda 3,1 milyon çocuk hayatını kaybetmektedir (URL 24).

Gıda konusunda hayvansal tarımın, toprağın, suyun ve diğer doğal kaynakların nasıl sömüldüğünü anlatan Sürdürülebilirliğin Sırrı, bu eylemlerin iklim değişikliğine ve sağlık sorunlarına olan etkilerini animasyon, infografik ve istatistiksel verilerle ortaya koyan önemli bir yapıttır. Hayvan tarımını birçok farklı açıdan masaya yatıran bir saat 31 dakika süren uzun metrajlı belgesel, çevre koruma aktivistlerinin ölümlerine neden olan gerçekleri de anlatmaktadır. Cowspiracy belgeseline göre ormansızlaşmanın, su tüketiminin ve kirliliğin önde gelen nedeni besi hayvan çiftçiliklerine dikkat çekmektedir. Belgeselin en çarpıcı ve odak noktası büyük baş hayvan çiftçiliğinin sera gazınının artışından sorumlu olmasıdır (URL 25). Büyük baş hayvanlar, sindirim sırasında metan olarak bilinen sera gazı salarak iklim değişikliklerini tetiklemektedir.

Görsel 7. Sürdürülebilirliğin Sırrı (Cowspiracy, The Sustainability Secret), Kip Andersen, Keegan Kuhn, 2014. Belgesel film afişi, filmden görseller.

Keegan Kuhn, belgeselle ilgili önyargılara ilişkin verdiği bir raportajda; belgeselin amacının, bugün gezegenin karşı karşıya olduğu en yıkıcı sektör olan hayvan tarımı hakkında farkındalık yaratmak olduğunu ileri sürmüştür. Hayvansal tarımın sera gazlarının %14,5'inden veya %51'inden sorumlu olup olmadığına bakılmaksızın, hala iklim değişikliğinin birincil itici gücünün hayvancılık olduğunu vurgulamaktadır. Bunun yanında ormansızlaşma, çölleşme, canlı türlerinin yok olması, habitat tahribatı, su kullanımı, su kirliliği, toprak erozyonunda iklim krizini tetiklediğini ileri sürmüştür. Yönetmen çevre hareketlerinin hayvan tarımı yerine fosil yakıtlara odaklandığını ve bu durumun sürdürülebilirliğe zarar verdiğini belirtmiştir (URL 26).

Belgeselde hayvansal tarımın tüm ulaşımdan kaynaklanan toplam egzozdan daha fazla, sera gazı emisyonlarının yüzde 18'inden sorumlu olduğu, hayvancılığın yeryüzü toprağının %45'ini kaplayan hayvancılığın yılda en az 32.000 milyon ton karbondioksit

(CO₂) veya dünya çapındaki tüm sera gazı emisyonlarının %51'ini oluşturduğu ileri sürülmektedir. Metan gazının 20 yıllık bir zaman diliminde karbondioksit gazından 25-100 kat daha yıkıcı olduğu ileri sürülmüştür. Belgesel kapsamında yapılan araştırmalar dünyanın ciğerleri olan yağmur ormanlarının katliamından %91 oranında hayvancılığın sorumluluğu olduğu ve 26 milyon dönüm yağmur ormanının, palm yağı üretimi nedeniyle yok edildiğini ortaya koymaktadır (URL 27). Hayvansal tarımın sera gazının artışına, küresel iklim değişimine, su kıtlığına, ormansızlaşmaya ve çölleşmeye olan zararlarını tartışan Sürdürülebilirliğin Sırrı, et tüketiminin durdurulması için veganlığa çağrı yapmaktadır. Anderson'ın filmde tartıştığı konulardan birisi de bazı çevresel örgütlerin sera gazı sorunu sadece fosil bazlı enerjiyle ilişkilendirmesi ve hayvancılık sektörünün çevreye olan zararlarını görmezden gelmektedir.

Endüstriyel tarımın ve hayvancılığın toprağa verdiği zararları inceleyen başka bir yapım olan Onarıcı Tarım (Kiss the ground) adlı belgesel, karbonun azaltılması için umut verici çözüm yolları sunmaktadır. Oyuncu Woody Harrelson'ın anlatımıyla, iklim krizine karşı koymak için toprağın iyileştirici gücünü kanıtlayan belgesel, toprağın karbon tutma kapasitesinin iklim değişikliğinin etkilerini tersine çevirmenin anahtarı olabileceğini savunmaktadır (URL 28). Joshua Tickell ve Rebecca Harrell Tickell'in yönetmenliğini yaptığı "Kiss the Ground" belgeseli hatalı toprak işlemenin ve pestisit kullanımının toprak erozyonuna olan etkilerini inceleyerek ekolojiye, sağlığımıza ve iklime verdiği zararları ortaya koymaktadır. Endüstriyel tarımda üründen daha çok verim alabilmek için yaygın olarak kullanılan azotlu gübre kullanımı, pestisit kullanımı toprağın mikrobiyolojik yapısının yok olmasına ve toprağı verimsiz hale getirmesine ve sağlık sorunlarına neden olmaktadır. Şahin ve Avcioğlu'na göre (2016), azotlu gübrelerin kullanımı, artan dünya nüfusunun ihtiyaçlarının karşılanabilmesi açısından bir zorunluluk olmasına karşılık, düşük oranda azotlu kullanım etkinliklerinin önemli çevresel sorunlara yol açtığı bilinmektedir. Azotlu gübrelerin kullanımı toprak ve su kalitesinin bozulmasına, yer altı ve üstü su kaynaklarının kirlenmesine, hava kirliliğine, biyolojik çeşitliliğin azalmasına yol açtığı gibi sera gazı emisyonunu da yükseltmektedir. Bu bağlamda rejeneratif tarım diğer adıyla "onarıcı tarım" ya da "yenileyici tarım" arazi koşullarının ve toprağın iyileştirilmesi için yapılan uygulamalara verilen bir terimdir. Belgeselin adından da anlaşılacağı gibi "toprağı öp" anlamına gelen "Kiss the ground" iklim değişimlerinin nedeni olan karbon tüketimini azaltmak için rejeneratif tarım ile çözüm önerilerine odaklanmıştır.

T.C. Ticaret Bakanlığı, Ticaret Araştırmaları Genel Müdürlüğü'ne göre bazı rejeneratif uygulama yöntemleri arasında sentetik pestisit ve gübre kullanımının azaltılması, daha az sıklıkta toprak işleme ve örtü ekimi yer almaktadır. Yenileyici tarım, üretiminin çevre üzerindeki etkisini ve tüketicilerin kendi sağlıklarını koruma konusunda daha bilinçli hale gelmesini de sağlamıştır. Rejeneratif çiftçilikte, tarlada toprak işleme sıklığı azaltılmakta ve karbon tutmayı artırmak için örtü bitkileri ekilmektedir (URL 29).

Görsel 8. Onarıcı Tarım (Kiss The Ground), Joshua Tickell, Rebecca Harrell Tickell, Belgesel film afişi, filmden görseller.

Belgeselin film editör yardımcısı Kevin Crust Loz Angles, Times’da belgeselle ilgili yazısında rejeneratif tarım ve toprak işlemez sistemleri, mahsul çeşitliliği, planlı hayvan otlatma ve biyo-saklama (bitkilerde, mikroplarda ve diğer organizmalarda karbon yakalama ve depolama süreci) yoluyla çölleşmenin etkilerini tersine çevirebileceğini ileri sürmüştür. Belgeselde yer alan Zimbabweli ekolojist ve çiftçi Allan Savory, çölleşmenin tersine çevrilmesi için çiftlik hayvanı kullanımının son derece düşük maliyetli olduğunu ve dünyanın 2/3 oranında çölleşmenin bununla önlenebileceğini ileri sürmüştür. Dünyanın iklim krizine karşı çözüm önerisi olarak rejeneratif tarımı sunan belgesel daha fazla bitki temelli beslenmeye, kompost yapmanın önemine de vurgu yapmaktadır (URL 30). Beş kıtada çekilen destansı görüntüler, Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi ve Ulusal Okyanus ve Atmosfer İdaresi’nden çarpıcı animasyon ve çarpıcı görsellerle oluşturulmuştur. Belgeselde dünyanın önde gelen bilim adamları, ekolojistler ve Uluslararası İklim Değişikliği Paneli üyeleri, üst düzey NOAA bilim adamları ve Gisele Bündchen, Tom Brady ve Patricia Arquette dâhil olmak üzere çok sayıda çevre aktivisti ile yapılan röportajlar yer almaktadır. İnsanların gezegenin iklimini nasıl stabilize edebileceğini, kayıp ekosistemleri nasıl restore edebileceğini ve bol miktarda gıda kaynağı yaratabileceğine dair umut vadetmektedir (URL 31).

4. Gelecek (Sonuç)

“Dünya kötülük yapanlar yüzünden değil, bunu görüp de hiçbir şey yapmayanlar yüzünden tehlikeli bir yerdir”
Albert Einstein

Mutlu bir yaşam sürmeyi arzulayan insanoğlu, bulunduğu olumsuz şartları olumluya değiştirebilme konusunda gerekli bilgi ve beceri yetisine sahip bir canlıdır. Bu değişimi geçmişten kazandığı deneyimler, bilgi, beceri ve daha iyi bir geleceğe ulaşma motivasyonu ile sağlayabildiği varsayılabilir. Bu bağlamda görsel hafızanın bilgiden daha fazla oranda çevresel algı ve davranışlar üzerinde çok önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir.

Çevre hakkında belgesel filmlerin insanların çevresel algı ve davranışları üzerinde etkisini inceleyen Janpol ve Dilts (2016) ölçülebilir bir araştırma ortaya koymuştur. Bu

araştırmada incelenen literatüründe, bilginin çevresel boyutta davranış değişikliğine yol açmadığını ileri sürmüş, bir bireyin küresel ısınma hakkında ne kadar bilgili olursa, sorundan kişisel olarak o kadar az sorumlu hissettiğini vurgulamışlardır. İnsanların bazı sorunlara sürekli maruz kalma durumundan dolayı duruma duyarsızlaşma meydana gelmektedir. Bu bağlamda bilgiden daha etkili olan görsel bir anlatım yolu olarak çevre konulu belgesel filmlerin, insanların davranışlarını etkilemek için potansiyel bir yolu temsil ettiği ileri sürülmüştür. Opel (2007), belgesel filmin toplumsal hareketteki rolünü tartışmış ve medyayı, görsel retoriği ve kültür ve pedagoji için çıkarımları analiz eden iletişim araştırmacıları için popüler ve önemli bir araç haline geldiğini açıklamıştır. Rosteck ve Frentz (2009), belgesel filmlerin mevcut çevresel söylem ve çevresel mesajların daha geniş bir kitleye ulaşmasında önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamıştır (Janpol ve Dilts, 2016). Bu bağlamda çevreci belgesel filmlerin izlenmesinin yaygınlaştırılması toplumsal bir bilinçlenme için gerekliliği ortaya çıkardığı söylenebilir. Küresel çevre sorunu hayatı doğrudan ekonomik, psikolojik ve sosyolojik bağlamda derinden etkilemektedir. Çevresel ve ekonomik sorunların getirdiği umutsuzluk, kaygılar ve hırs hergün sapkınca cinayetlerin işlemesine, intiharlara ve masum canlıların da yaşamlarının yok olmasına neden olmaktadır. Belgesel filmler üzerinden anlatılmaya çalışılan, tüm canlıları olumsuz etkileyen küresel sorunları çözebilmek için hükümetlerin acil küresel eylem planları yapılması ve hızlı bir şekilde uygulanması gerekmektedir.

2000'lerin başından beri yaygınlaşmaya başlayan internet ağının her kesime ulaşabilir düzeye gelmesinin, ivmesi yükselen teknoloji ile sosyal medyanın kıtalar arası insanları sanal olarak biraraya getirmesinin, değişimi getirebilecek bir devrim olduğu söylenebilir. Özellikle metaverse ile yaratılan dünyayı parsellere bölmüş sanal evrenlerde şimdilerde büyük markalar yeni reklam stratejileri geliştirmektedir. Bu gelişen teknolojinin çevre konusunda iyi bir amaç uğruna kullanılması toplumsal bilinçlenmeyi ve küresel değişimi getirebilir.

Gelecek için başka bir çözüm önerisi de dünyamızı ağaçlandırmaktır. Değişimin Tohumları adlı çevre belgeselinde konuşmacı olarak yer alan Dr. Pedram Shojai'ye göre ağaçlar, karbonu toprağa emerek toprağı bakterilerle beslemektedir. Bu bakteriler mineralleri parçalayarak besin maddelerine ve bitki besinlerine geri dönmelerini sağlamaktadır. Daha sonra ilaca dönüşerek büyür, yayılır ve havadan daha fazla karbon çekerler. Ormansızlaşma sorununun gezegenin geleceği için çözümlenmesi gerekmektedir. Ormanların kısa vadeli ekonomik kazançlar uğruna tahrip edilmesi biyolojik canlı çeşitliliğini de yok etmektedir. Oysaki insanoğlu biyolojik canlı çeşitliliği sayesinde yaşamını sürdürmeye devam etmektedir. Bununla beraber dünyada kıtalar haline gelen milyonca ton plastik sorununa da acilen çözüm önerileri yaratılmalıdır.

“Değişimin Tohumları” belgeselinde çevreye duyarlı firmaların biyolojik olarak parçalanabilen bitki liflerinden üretilen kompostlanabilir dayanıklı malzemeler ürettiklerine dikkat çekmektedir. Dolayısıyla sürdürülebilir malzeme arayışı ambalaj sektöründe rekabeti de beraberinde zamanla getirecektir. Markelerimizi dolduran tüm plastikler yerine doğaya geri dönebilecek nitelikte zararsız komposta dönüşebilecek ambalajların üretilmesi gereklidir. Yarınları refah seviyesi içinde, huzur içinde yaşayabilmek için biyoçeşitliliğin giderek azaldığı ormanlarımızı, kirlenen denizlerimizi, okyanuslarımızı, nehirlerimizi geri kazanmak için toplumun bilinçlendirilmesi ve hükümetlerin küresel

kararlar olarak uygulaması gerekmektedir. Plastik sorununu kökünden çözmek, geri dönüşüm ve ileri dönüşümden öte petrol bazlı üretimin durdurulmasında yatmaktadır.

Çevre konusunda hükümetler arasında yapılan protokoller arasında Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi; atmosferdeki sera gazı birikimlerini, iklim sistemi üzerindeki tehlikeli insan kaynaklı etkiyi önleyecek bir düzeyde tutmayı, Kyoto protokolü sera gazı salım sınırlama ve azaltım yükümlülüklerini, Paris İklim Anlaşması; küresel ortalama sıcaklık artışının sanayileşme öncesi döneme göre 2°C altında tutulmasını; ilave olarak ise bu artışın 1,5°C'nin altında tutulmasına yönelik küresel çabaların sürdürülmesini ve Viyana Sözleşmesi ozon tabakasının yapısını değiştiren insan kaynaklı faaliyetlere karşı ve çevre ve insan sağlığını korumaya yönelik olarak çalışmaları kapsamaktadır (URL 32). Örnek olarak 26. BM İklim Değişikliği Konferansında (COP26) alınan kararlar küresel ısınmayı 2C'nin altında tutabilmeyi öngörmektedir. COP26'nın tarihinde ilk kez alınan kömürün aşamalı olarak azaltılması taahhüdü tüm ülkelerce yerine getirilebilecek midir? Karbon salınımindan büyük oranda sorumlu dev şirketlerin çabaları yetersiz iken insanların atıkları geri ve ileri dönüşüme kazandırması, daha az et tüketmesi ve daha çok bitki odaklı beslenmesi, ışıkları kullanılmadığında söndürmesi, kısa mesafeli yerleri yürüyerek gitmesi ve suyu minimum ölçüde kullanması küresel ısınmayı durdurmaya yetecek midir? Organik ve adil ticaret ürünleri satın almak çözümün bir parçası olabilir mi?

Bu araştırma kapsamında incelenen belgeseller sadece çevreye olan etkilerini değil, sosyal adalet kavramını da sorgulamaktadır. Belgeseller çok ucuz iş gücüyle mal edilen küresel tekstil, elektronik, gıda ve hayvancılık endüstrisinin perde arkasında insan haklarını ihlal eden çalışma koşullarını ve olumsuz etkilerle sağlıklarını kaybeden ve yok olan hayatların izini sürmektedir. Bu belgesel yapımlar ile bir bölümü anlatılmaya çalışılan insanlık suçuna ve doğa katliamına tanıklık eden ve sessiz kalmak istemeyen duyarlı yapımcı, senarist ve anlatıcılar gezegenimiz ve geleceğimiz için bir umut ışığı yakıyor. Tüketim alışkanlıklarımızın ve karbon salınıminin gerçekte bedel olduklarını kavrayabilirsek değişimi getirebiliriz. Gezegenimizin geleceği ve yaşamlarımız şimdi alacağımız kararlara ve yapacağımız sürdürülebilir eylemlere bağlıdır. Ülkeleri yöneten hükümetlerin, küresel pazarın hâkimi dev şirketler ve zengin ailelerin alacağı kararlar geleceğimizi şekillendirecek. Kişisel alacağımız sürdürülebilir eylemler karanlığın içinde geleceğe bir mum yaksa da birlikten güç doğacağına olan inançla yerel sivil toplum kurumlarına katılarak destek verilmesi gerekmektedir.

Dünyanın nabzını tutan WWF'nin 2020 yılına ait Yaşayan Gezegen Raporu'nun ilk sayfalarında WWF küresel direktör Marco Lambertini, doğaya değer katan bir toplumsal ve ekonomik sisteme geçilmesinin aciliyetini vurgulamıştır. Lambertini dünyadaki yaşam çeşitliliğinin korunması, adil, sağlıklı ve müreffeh bir toplum oluşturulması ve insanlığın hayatta kalmasını sağlamak için gezegenle ilişkimizin dengelemesinin zorunluluğuna değinmiştir. Bilim adamları önümüzdeki on yılın biyolojik çeşitliliğin korunması için son şans olduğunu ileri sürüyor. Nesli tehlike altındaki endemik türlerin ve bitkilerin korunması gerekiyor. WWF'nin "Korunan Alanlar Hedef: 2030'a kadar %30" başlıklı raporunda yaşanabilir bir dünya için biyolojik çeşitlilik alanlarının %30'nun zorunlu olarak korunmasına dikkat çekiyor.

Dünyada paradigmal köklü değişikliklere ihtiyaç vardır. İnsanların yüreklerine dokunacak ve empati kuracak belgesellerin televizyon ve yeni medya gibi ortamlarda sıklıkla yayınlanmasına acil ihtiyaç vardır. Çevresel sorunların eğitim müfredatı içine alınarak, çevresel filmlerin ders kapsamında izletilerek öğrencilerin ve öğretmenlerin bilinç seviyesinin artması gerekmektedir. Netflix gibi küresel uydu film kanallarından çoğunlukla erişilebilen ve sürdürülebilir film festivallerinde gösterimi bulunan güncel çevresel belgesellerin yerel ve özel televizyon kanallarında prime saatler için gösterimi sağlanmalıdır. Gezegenimiz ve tüm canlıların geleceği için çevre odaklı belgesellerin geniş kitlelere ulaşması, bilinç seviyesini yükselterek değişimi getirebileceğine inanılmaktadır.

Bireysel hareketlerin yanında hükümetlerin ve yerel yönetimlerin doğal habitatı, bitki ve yabani hayvan çeşitliliğini, toprağı, hava kalitesini korumalı ve gerekli önlemleri almalıdır. Petrol türevi enerji kaynaklarının kullanılması sonlandırılmalıdır. Teknoloji, çevreyi koruyucu iyi bir amaç uğruna kullanılması yaygınlaştırılmalıdır.

Her ülkede, dünyada tek bir merkeze bağlı çalışacak Sürdürülebilir Bakanlıklar kurulmalıdır. Buralarda çalışacak insanlar, çevre ve adil yaşam koşullarının oluşmasında bütüncül bilince sahip etik kişilerden oluşmalıdır. Bu bakanlıklarda çalışan insanlar küresel sorunlara çözüm yöntemleri bulabilmek için bilim insanlarıyla beraber çevrede olumlu etkiler yaratabilmek için çalışmalıdır. Ekolojik döngünün devamlılığı insanlığın geleceğidir. Karbon salınımını düzenleyen en küçük yapı taşları olan topraktaki solucandan bal arısına, otlaklarda gezinerek toprağı havalandıran mera hayvanlarından denizlerdeki oksijeni düzenleyen balinalara, bu mucizevi etkinin devamlılığının sağlanması için bütüncül bir bilinç düzeyinin oluşturulması gerekmektedir. Bu bilinç düzeyinin sağlanmasında çevre odaklı belgesellerin izlenmelerinin yaygınlaştırılması, farkındalık yaratmada ve değişimi getirmede önemli bir rol oynayacaktır.

Kaynakça

- Aydın, Y., Çiğdem, Kiraz, E. D. Emine (2017), Elektronik Atıklar ve Çevre Sağlığı. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C.I, S.I, s. 39-52.
- Çımrın, K. Füsün. (2009), Küreselleşme, Neo-liberalizm ve Refah İlişkisi Üzerine. *Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, 23.
- Eryılmaz, Ç. (2017), Çevre Söylemlerine Göre Çevre Konulu Filmlerin Analizi, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 117-147.
- Gruendl H., Kellhammer M., Nagele C., (2014), Tools for the Design Revolution. *Design Knowledge for the Future*. IDRV – Institute of Design Research Vienna.
- Gül, F (2013), İnsan Doğa İlişkisi Bağlamında Çevre Sorunları ve Felsefe. *Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14. s. 17-21.
- Henry L. Janpol., Rachel Dilts (2016), Does Viewing Documentary Films Affect Enviromental Perceptions and Behaviors, *Applied Enviromental Education and Communication*, 15:1, 90-98.

- Kaufman D. Mark (2017), "Bu Havaların Nesi Var Böyle?" *Popüler Science Türkiye*, 63.
- Opel, A. (2007). Structural Change? Environmental Documentary and Globalization. *Environmental Communication: A Journal of Nature and Culture*, 1(1), 111-118.
- Pandve T. Harshal. (2008), Awareness Regarding Global Warming: Popular Media Like Films Need to Contribute, *Indian Journal of Occupational Environmental Medicine*. 12 (1): 41.
- Şahin G., Avcıoğlu O. Ayten. (2016), Tarımsal Üretimde Sera Gazları ve Karbon Ayak İzi. *Tarım Makinaları Bilimi Dergisi*, 12 (3), 157-162.
- Talu, N. Özkiraz, A. (2008), Sendikaların Doğusu; Türkiye ve Batı Avrupa Ülkeleri Karşılaştırması. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. 108-126.

İnternet Kaynakçası

- URL 1. https://tr.wikipedia.org/wiki/Jean-Jacques_Rousseau Erişim Tarihi: 12.03.2021.
- URL 2. <https://www.dw.com/tr/atmosferde-sera-gaz%C4%B1-yo%C4%9Funlu%C4%9Fu-rekor-seviyede/a-46411222> Erişim Tarihi: 14.04. 2021.
- URL 3. https://www.wwf.org.tr/ne_yapiyoruz/iklim_degisikligi_ve_enerji/iklim_degisikligi/ Erişim Tarihi: 14.04.2021.
- URL 4. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-57293708> Erişim Tarihi: 9.04.2021.
- URL 5. https://wwftr.awsassets.panda.org/downloads/2020_yaayan_gezegen_raporu_ozet_10_09_2020.pdf?10241/Yasayan-Gezegen-Raporu-2020 Erişim Tarihi: 12.03.2021.
- URL 6. <https://madalyonklinik.com/gundem/antidepresan-kullanimi-neden-artti> Erişim Tarihi: 12.04.2021.
- URL 7. <https://www.medicalpark.com.tr/siddet-ve-siddete-egilim/hg-1897> Erişim Tarihi: 21.05.2021.
- URL 8 <https://youmatter.world/en/10-best-documentaries-climate-change/> Erişim Tarihi: 19.07.2021.
- URL 9 <https://www.theguardian.com/film/2018/sep/04/city-of-joy-netflix-documentary-drc-eve-ensler-schuler-deschryver> Erişim Tarihi: 14.07.2021.
- URL 10 <https://www.cityofjoycongo.org/splash/> Erişim Tarihi: 27.10.2021.
- URL 11 <https://www.theguardian.com/film/2018/sep/04/city-of-joy-netflix-documentary-drc-eve-ensler-schuler-deschryver> Erişim Tarihi: 21.07.2021.
- URL 12 <https://www.nytimes.com/2015/05/29/movies/review-the-true-cost-investigates-high-price-of-fashion-bargains.html> Erişim Tarihi: 15.09.2021.

- URL 13 <https://ticaret.gov.tr/blog/sector-haberleri/kuresel-e-atik-cin-seddinden-daha-agir-olacak> Erişim Tarihi: 12.11.2021.
- URL 14 <https://theecodesk.com/4-powerful-water-documentaries/?v=79cba1185463> Erişim Tarihi: 11.05.2021.
- URL 15 <https://classemilano.wordpress.com/portfolio/riverblue/> Erişim Tarihi: 12.06.2021.
- URL 16 <http://craigleeson.com/wp-content/uploads/2017/04/TAM15APR17NS010.pdf> Erişim Tarihi: 21.09.2021.
- URL 17 <https://theconversation.com/film-review-a-plastic-ocean-shows-us-a-world-awash-with-rubbish-74534> Erişim Tarihi: 24.10.2021.
- URL 18 <https://www.seaspiracy.org/facts> Erişim Tarihi: 21.09.2021.
- URL 19 <https://www.theguardian.com/environment/2021/mar/31/seaspiracy-netflix-documentary-accused-of-misrepresentation-by-participants> Erişim Tarihi: 22.11.2021.
- URL 20 <https://www.seaspiracy.org/facts> Erişim Tarihi: 11.08.2021.
- URL 21 <http://docuseek2.com/bf-dbd> Erişim Tarihi: 11.08.2021.
- URL 22 <http://www.wildlensinc.org/death-design-film-review/> Erişim Tarihi: 22.09.2021.
- URL 23 <https://www.worldometers.info/tr/> Erişim Tarihi: 2.07.2021.
- URL 24 <https://www.theworldcounts.com/challenges/people-and-poverty/hunger-and-obesity/how-many-people-die-from-hunger-each-year/story> Erişim Tarihi: 14.08.2021.
- URL 25 <http://www.wildlensinc.org/cowspiracy-film-review/> Erişim Tarihi: 24.10.2021.
- URL 26 <https://www.cowspiracy.com/blog/2015/11/23/response-to-criticism-of-cowspiracy-facts> Erişim Tarihi: 10.07.2021.
- URL 27 <https://www.cowspiracy.com/facts> Erişim Tarihi: 23.08.2021.
- URL 28 <https://www.nytimes.com/2020/09/22/movies/kiss-the-ground-review.html> Erişim Tarihi: 15.07.2021.
- URL 29 <https://ticaret.gov.tr/blog/sector-haberleri/rejeneratif-tarim-nedir> Erişim Tarihi: 23.08.2021.
- URL 30 <https://www.latimes.com/entertainment-arts/movies/story/2020-09-25/review-kiss-the-ground-netflix-climate> Erişim Tarihi: 23.08.2021.
- URL 31 <https://beverlypress.com/2021/01/woody-harrelson-narrates-kiss-the-ground-for-schools/> Erişim Tarihi: 09.10.2021.
- URL 32 <https://iklim.csb.gov.tr/> Erişim Tarihi: 17.08.2021.

Görsel Kaynakçası

Görsel 1: City of Joy (Mutluluk Şehri), Madeleine Gavin, 2016 Belgesel film afişi, V-Day'in kurucusu aktivist Eve Ensler, Panzi Hastanesi'nden Dr. Denis Mukwege ve Kongolu kadın hakları için çalışan aktivist Christine Schluer-Deschryver'in kurduğu City of Joy merkezi

Görsel 2: Gerçek Bedel (True Cost) Belgesel filmi afişi ve görseli.

Görsel 3: Mavi Nehir (River Blue), Roger Williams, David McIlvride, 2016. Belgesel Film afişi ve filminden görseller.

Görsel 4: Plastik Okyanus (A plastic Ocean), Craig Leeson, 2016. Belgesel film afişi, filminden görseller.

Görsel 5: Denizlerdeki Komplo (Seaspiracy), Ali Tabrizi, 2021. Belgesel film afişi, filminden görseller.

Görsel 6: Ölümcül Tasarım (Death by Design), Sue Williams, 2016. Belgesel film afişi, filminden görseller.

Görsel 7: Sürdürülebilirliğin Sırrı (Cowspiracy, The Sustainability Secret), Kip Andersen, Keegan Kuhn, 2014. Belgesel film afişi, filminden görseller.

Görsel 8: Onarıcı Tarım (Kiss the ground), Joshua Tickell, Rebecca Harrell Tickell, Belgesel film afişi, filminden görseller.

Bu makale iThenticate intihal tespit yazılımıyla taranmıştır. / This article has been scanned by iThenticate plagiarism detection software.

Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur. / In this study, the rules stated in the "Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive" were followed.

Araştırma tek bir yazar tarafından yürütülmüştür (Katkı Oranı: %100). / The research was conducted by a single author (Author Contribution: 100%).

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır. / There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.